

Архів з бірому
Горнішівсько-Торкешанська округа ОУУ

ПАПКА

для 225

паперів

Брошура „На захардонцях“ (розмові з кучеровою
„Гросма“ про ситуацію за лінією Керзона в
1946-47 рр.)

Українські рани: 1944 р.

Чисельність документів: 1

Чисельність аркушів: 4

Збірники; поштівки

20 р.

A.

1

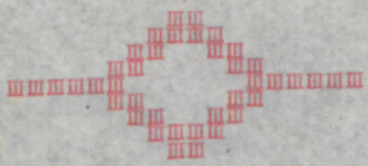
НА ЗАКЕРВОНЩИНІ

2.

ЗАДАЧА ЗОНИШНИ

Розповідь кущового "Грома"
про ситуацію за лінією Керзона
в 1946-47 рр.

НА ЗАКЕРСОНЩИНІ.

1. Жнивна акція 1946 року.

Від 20-го липня 1946 р. поляки, при допомозі війська почали косити сіно, а потім збіжжя, яке залишили в 1945 р. вивезені українці. Військо заквартирувало в Журавцях (250 чол.), Махневі (250 чол.), в Белзці (200 чол.), в Ярчеві (200 чол.), крім цього в Угневі зміцнили КОП до 300 чол. (до цього часу було 100 чол.). Вони скошили трохи сіна в с. Вербиці, Піддубцях і Махневі, однак, вивезти його їм не вдалося, бо повстанці трьома наскоками, силою двох чот, спалили чотири стирти, а за словами командира Шума, вбили около 30 поляків. В сс. Любича, Верхрата, Губинок, Річиця, Ульгівок, малі-Мости, Тинетиська, монастир, Щепятин, Василів, Коршмин і Махнівок спроби ПВ косити були відбиті. Це сіно опісля скошили цивільні поляки з сусідніх польських сіл, яких скерувала туди АК за попереднім порозумінням з УПА. Вони платили повстанцям гроші, а сіно перевозили до себе. Як лише почались жнива, зараз до Ярчева приїхало більше війська (зміцнили до 300 чол.) і почали з сіл зганяти косарів до роботи. Перший день люди робили, але вечером до праці Організація заборонила більше туди ходити, так, що другого дня військо було змушене косити само. Впродовж 4-ох днів вони косили косами та жниварками і кожного вечера автами звозили снопи до Ярчева та там складали в стирти. По 4-ох днях к-р Шум з своєю сотнею, наскоком на с. Ярчів спалив все збіжжя та вбив около 50 поляків, а самооборона понищила жниварки, що стояли по полях без охорони.

2. Зима 1946-47 рр.

На зиму всі сотні розчленувались на рої та заквартирували по селах в криївках. Від Організації був наказ сидіти в криївках цілий день, а лише з смерком можна було виходити до праці.

Кожний, що квартирував в кривці діставав харчі від того господаря, в якого він був, бо тоді в господарів збіжжя було багато, бракувало лише товщу і м'яса, але це добиралось у других господарів. Незалежно від цього, кожний відділ мусів мати замагазиновано певну кількість товщу і м'яса. Це магазинувалось в полі і лісі. Збіжжя в пачках, обкладаючи при тому 20 см. верствою соломю, а товщ складалось в бочки та прямо закопувалось. Завсє збіжжя був ~~ж~~ в нас великий, бо лише я в своєму куці під осінь зібрав 700 центнерів, хоч мені було наказано зібрати тільки 500 цент. Всі повстанці зимою ходили досить добре убрані і взуті, бо це купувалось на "паску" за гроші, які бралось з продажі будинків переселених українців. В 1945 р. Ці будинки колись в нас палили, а потім продавали полякам з поблизьких польських сіл.

В терені назагал було спокійно, навіть можна було квартирувати в лісі, хоч тут ніхто не квартирував за винятком чоти Сурми і шпитальки.

3. Підготовка поляків до переселених акцій, на весні 1947 р.

Від 10 березня скрізь почалось сильне арештування українців у віці від 16-40 років, голов-но мужчин. Таке арештування відбувалось в такий спосіб: ранком військово окружувало село та зганяли людей коло авт. По господарствах ревізій не робили, лише брали тих, що їм нагодились під руки. Ёже коло авт всім неереглядали і деяких відпускали (калік, нерухливих), а всіх інших відвозили до Томашова на "Обезпечене". В Томашові кожного тримали два або три дні, а найдовше два тижні і потім випускали, лише деяких, що були записані на листі перевозили до Замостя і там судили. За цей час, як мені відомо зі звітів ланкових, такі арештування відбулися в селах:

Гребенне - арештовано около 40 осіб, між ними 4 жінки. Всіх вкортці випустили за винят-

ком господаря Солодуха Олексі (35 літ) та його сина Романа (18 літ), яких тримали до останнього часу;

Тенетиська - около 30 осіб, між ними 3 жінки. Всіх випустили, лише придержали одного хлопця, що мав при собі американські документи на виїзд до Америки, прислані його батьком;

Малі Мости - 15 мужчин;

Журавці - 35 мужчин;

Нетреба - 6 мужчин.

З останніх трьох сіл, всіх арештованих незадовго випустили. В с. Любича і присілках арештовань жодних не було, бо звідси люди в більшості ще в 1945 р. були вивезені до УССР. Тут за це часто приходили 30-40 поляків та стягали від людей сіно, бараболю, а часом розбирали порожні хати. При тому, не минаючи ні одного господарства, ходили за курми та гусьми. По двох тижнях в цілому терені стало знову спокійно.

4. Акції.

10-го травня 1947 р. зайшло військо та замкуватирувало в таких селах:

Журавецька Руда	-	180	чол.;
Махнів	-	150	"-
Белзець	-	200	"-
Любецька Гута	-	50	"-

До Томашова приїхало около 600 чол., а в Угнові зміцнили КОП. Все військо було убане в нові дреліхі, нові американські черевики та добре озброєне російською зброєю, переважно в ППШ, СКТ та кулемети "Дехтярова". Зі́в собою вони возили кухні, а харчі забирали в підозрілих людей. Перших два дні вони відпочивали, а опісля того почали по полях, стежках, поза село та лісових лініях робити засідки. На засідку йшло 5-10 во-яків з білою опаскою на руці. Якщо йшло 6, то брали зі собою одного кулемета, один СКТ, а решта ППШ. Такі засідки робили досить густо, так, що ночами треба було ходити навпростець. Днями військо ходило по полі, лісі та селі і провіряло, а

в місцях, де стрінули свіжу або зрушену землю шукали основніше.

Від липня в цілому терені значніше посилились репресії. Почавши від Томашова, переходило військо розстрільною по полях, селах і лісах, один від одного 2-3 м. Ця розстрільна опинилась під лісом "Вільхове" та оточила його, що 50 м. заставами. Кожна застава вночі складалася від 10-15 вояків, а днем від 5-6 вояків. Подібні застави були також по лініях (в цьому лісі кожна лінія від сусідньої віддалена 100-200 м.). Вночі на заставах палили великі вогні, від яких в цілому лісі було ясно, а днем основно перевіряли дротами ввесь ліс, шукаючи за криївками. Така перевірка лісу була продовж двох тижнів.

Рівночасно з бльокадою лісу перевели переселенчу акцію всіх українців з-за лінії Керзона до Східної Прусії. Перше таке виселення було в селі Вербиця, яке біля 2-ої години около 300 поляків оточили заставами. Кожна застава числила не менше 20 вояків та стояла від сусідньої на 100-150 м. На віддальх між заставами, щоб ніхто не міг пройти що 15 м. стояв стійковий. Ранком застави зменшили до 5-6 вояків, а стійки що 50 м. Решта війська пішло в село, де поділились на групки по 10-12 чол. і почали по господарствах і городах шукати. Для цього кожний вояк мав 2-3 метровий дріт. Соломи з будинків не викидали, лише проколювали її густо 3-метровим дротом. Там, де завважили свіжу або зрушену землю збігалось їх більше і шукали основніше, навіть пів дня, перекопуючи при цьому те місце. Рівнож почали ловити та арештувати молодих людей від 16-40 років. Якийсь польський поручник при шуканні ліз на стрих і стрів там 17-літнього хлопця, який ударом сокири розрубав поручникові голову. Це завважив другий поляк, що стояв недалеко і заалармував вояків. Заразу цю хату оточили і запалили, а хлопець згорів в огні. Після цього випадку поляки почали вивати молодих людей, головно мужчин так,

що того дня згинуло до 40 осіб, а решту около 100 осіб, як арештованих завезли до Томашова. Того ж дня за всепою стр. Білого з сотні Шума (його по акції наші зліквідували) поляки розкрили чотири кривки, а також натрапили на стрільців СКВ, що кватирували без забезпечення. Люди з кривок вилізли другим виходом і в різних кінцях села зав'язався бій, в наслідок чого загорілося ціле село. В цьому бою впало 20 повстанців та 30 поляків, около 15 повстанців пробились з села. Другого дня із спаленого села всіх старших віком військо відвозило фірами до станції. З собою вони забирали решту оціленого майна і то лише стільки, скільки можна було забрати на одну фіру, решта оставлялося. Хто не мав власного воза, діставав від держави. До кінця серпня в той спосіб вивезли такі відомі мені села: Журавець, Журавецьку Руду, Нетребу, Затилля, Святъ, Майдан, Любецьку Гуту, Рудьки, Павлищі, Бориси, Князі, Грушку, Потоки, Пуньки, Гребенне, Тенетиська, Малі Мости, Любицькі Мриглоди, Верхрацькі Мриглоди, Гура, Лози, Верхрату, Монастир, Майрівку, Прісю, Корні, Вербицю, Піддубці, Махнів, Новосілку, Дениська, Річицю, Ульгівок, Махнівок, Коршмин, Щепятин, Губинок, Василів, Корчів, і Угнів. У деяких вичислених мною селах могло залишитися 2-3 родини, як хтось з її членів був польського походження. Та в більшості і на цих зглядів не мали. Всіх молодих, що арештували, розмістили в тюрмах Ряшева, Томашова, Замостя і люблина. Багато з них десь пропало, бо поляки, при перевозуванні до тюрм, знасильовали дівчат, а котра боронилася - вбивали.

За цілий час акції вивозу, що відбувались понад два тижні, за словами районного провідника Заруби, згинуло в околиці до 150 повстанців і 30 витягли з кривок живих, з яких 5 сипало, то є: Білий, Димчина (родом з Ярославщини), Кривоніс (Мущ Іван ур. в с. Любича-Князі, прис. Рудьки) Олесь (кущевий військовик ур. в с. Дениська) і Калина (Долотка Роман, ур. в с. Любича-Павлищі). За їх всепою впало около 10 кривок та 80 цент

збіжжя. В акціях на цілу Закарпатчину брало участь щось 2 чи 3 дивізії війська, а в нашій околиці оперував 8-ий полк. Зараз по акціях військо виїхало в Польщу, лишилося лише в Корнях до 200 чол. Угневі до 200 чол., в Белзці до 100 чол і в Верхраті до 60 чол., які постійно кодо криниць в лісі та по бараболях роблять засідки.

5. Польські переселенці на Закарпатщині.

На місце вивезених українців, поляки навезли польських колоністів з заходу, поляків-переселенців з УССР, а також в меншій кількості тих, що за німецької окупації втікли перед нашим рухом в Польщу. В сколонізованих селах поляки організували самооборону - "Урмо", яка вороже наставлена до нашого визвольного руху, бо в її склад входили поляки, що за німців втікли з Галичини перед нашими акціями. Таких урмовців в кожному селі було не менше 30 чол. Колоністи з Польщі були насильно сюди привезені, а навіть за їх словами, польський уряд, щоб їх сюди переселити робив в їх селах облави і в якомусь селі біля Івангороду, в цій акції урядові війська вбили до 30 осіб. До нас вони відносились прихильно. Говорили, що наочно переконалися, що повстанці не є бандитами, як їх інформувала влада, а порядні і інтелігентні люди.

6. Наші протиакції.

Зараз по жнивах, як лише колоністи зібрали збіжжя, УПА в цілому терені повела акцію палення сіл. В кожному селі перед підпалом повідомляли людей, щоб виносили свої речі, при тому самі помагали їм в цій роботі. Урмовці від перших стрілів з села втікали. Підчас палення польське населення з-заходу прихильно відносилося до повстанців, говорили, що вони самі раді вернути додому. Вони передавали через вікно повстанцям хліб та просили їх до хати істи. Були такі випадки, що дехто з повстанців палив свою хату,

тоді поляк говорив: "Нащо палите її, я і так звідси вступлюся як буде зміна, а тоді ваша родина буде мати де приміститися". Повстанці відповідали, що на нашій землі готовим добром не дадуть нікому користуватися. Другого дня із спаленого села колоністи фірами від'їжджали до стації. В дорозі хвалили, що повстанці дуже чемно поводяться, а навіть при паленню помагали їм виносити з хатів речі. Говорили, що це люди переважно з вищим образованием, ходять порядню убрані та озброєні, навіть краще, як їхня армія. Вони говорили, що їхній уряд хоче їх знищити голодом, бо при від'їзді з їх родинних сіл забрав увесь засів, обіцяючи, що дістануть його на Закарпатщині, та тут зараз УПА все спалила і вони лишилися без нічого. Збіжжя в їх сторонах держава збрала на спілку з людьми, що це там осталися.

7. Життя українських переселенців у Східній Пруссії.

Втікачі зі Східних Пруссій розказують, що українців поселили біля м. Ольштайн, де також мешкають поляки привезені туди в 1945 р. та небагато німців, що залишилися від вивозу. Земля там погана, багниста та ще до того навесні вилляла ріка і тепер мусять воду з піль випомпувати. Хліборобство там тяжко є управляти, бо німці колись по більшій часті займалися риболовством. Українці в порівнанні з поляками дістали поганіші господарства. Однак живуть краще від них, бо ще мають трохи збіжжя, яке привезли з дому. Поляки своєю державою незадоволені, бо вона, як вони говорять, веде до шаленого голоду. Німці не люблять поляків, зате прихильно ставляться до українців. До українців прихильно ставляться також поляки.

8. Польське підпілля.

Від березня 1947 р. всі аківці почали легалізуватися, а визначніші з них виробля

ють документи та виїжджають до більших міст, як Варшава і Гдиня. Залегалізовані аківці дістають іншої краски документи в порівнанні зі звичайними громадянами. Їхні родини польський уряд вивозить на "одверкане земе", не вивозять лише таких, що пішли відразу до ЦВ і брали участь в акціях на нашому відтинку. Їх самих репресують та дуже часто кличуть на "Обезпечене". В зв'язку з тим багато їх знову втікає в підпілля. Вони нарікають на свій провід, що наказав їм голоситися. Назагал аківці до нашого руху ставляться добре. І були з нами в контакті.

При моєму відході на Закерзонщині були майже всі, мною вичислені села, спалені, за винятком Князів, Старого Села, Грушки, Борисів і Затилля. Тепер там трудно вдержатися. Заруба розказував, що наші відділи з Перемищини вицофують до Австрії і тепер зводять важкі бої в Мехоріліваччині десь на мостах. До Галичини відходило нас всіх 11, це є: Крайний (мій брат), Сурмач (ми всі три були з куца), Дуб (від к-ра Шума), Хитрий, Хрущ, Чумак, Дорош, Тихий, Чорний, Мак (від к-ра Штиля). Перед відходом з нами був к-р Шум та його бунчужний Орлик. К-р передав Дубові два більших пакети пошти на адресу "Роман" та назначив його командиром нашої групи. Дуб був родом з Галичини з с. Стриганка. Кордон ми перейшли без жодних пригод і зайшли до с. Бутинія, де розійшлися. Нас трьох з куца і Дуб пішли далше, а всі інші в свою дорогу. Ми з Дубом зайшли до його дому і повечеряли там та скоро виийшли, бо батько його боявся, щоб большевики не довідалися та не вивезли на Сибір. Дуб хотів зв'язатися з місцевими повстанцями, але це йому не вдалося і він відвів нас до с. Реклинець. Там завів нас до якогось свого олизького крєвняка, що є тепер головою сільради. Ми трохи тут посиділи, а опісля пішли всі до сусіда в сіно спати, цілий день не показуючись нікому. По вечері ми знову вернули до крєвняка Дуба і він показав нам дорогу далше, а Дуб вернув додому.

4

ЗАСВІДЧУВАЛЬНИЙ НАПИС СПРАВИ № _____

У справі (розділі опису, закінченому описі) підшито і пронумеровано 7 (сім) аркушів;

у тому числі літерні номери _____;

пропущені номери _____

+ аркушів внутрішнього опису _____

аркуш № 7 - екстний

Особливості фізичного стану та формування справи	Номери аркушів
1	2

Спеціаліст
Посада
21 червня 2018 року
(підпис)

І. Кардаман
(ініціали (ініціал імені), прізвище)